

MUSIQA TA'LIMINI O'QITISHDA SINERGETIK YONDASHUVDAN
FOYDALANISH

Bannaqulov Mexroj Furqat o'g'li

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

San'atshunoslik fakulteti

Musiqa ta'limi kafedrası

Annotatsiya: Musiqiy ta'lim o'quvchilarda ijodkorlik, kognitiv rivojlanish va hissiy farovonlikni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ta'limning samarali natijalarini ta'minlash uchun o'qituvchilar turli strategiya va texnikalarni birlashtirgan sinergetik yondashuvni qo'llashlari kerak. Ushbu maqolada musiqiy ta'limni o'qitishda sinergetik yondashuvdan foydalanishning afzalliklari va amalga oshirilishi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: musiqa, san'at, madaniyat, sinergetik yondashuv, kommunikatsiya

Kirish: Hozirgi globallashuv sharoitida migratsiya jarayonlarining sezilarli o'sishi va axborot oqimlarining kuchayishi kuzatilmoqda. Bu turli madaniyatlar birga yashashi kerak bo'lgan yangi ko'p madaniyatli makonning shakllanishiga olib keldi.

Bunday makonda qulay yashash har bir inson o'z dunyoqarashi, an'analari, qadriyatlarini va intilishlari bilan boshqasini tushunishga, qabul qilishga tayyor va qodir bo'lgan taqdirdagina mumkin bo'ladi. Bu madaniy muloqot zarurligini anglashni talab qiladi. Yangi madaniy olamda insoniyatning uyg'un yashash usuli sifatida aloqa tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Muloqot ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida inson tabiatining asosi, shaxslar va ijtimoiy guruhlarning o'zaro ta'siri orqali bilish va o'zini o'zi bilish vositasidir. Bunday o'zaro ta'sir madaniyatning rivojlanishini, qadriyatlar tizimini almashish va boyitishni belgilaydi. Vaqt va makonni "yengib o'tish", madaniyat va ma'naviy qadriyatlar darajasiga ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy o'zaro ta'sir shakllaridan biri bu badiiy muloqotdir.

Badiiy aloqa san'atning kommunikativ xususiyatiga asoslanadi. Badiiy muloqotning o'ziga xos xususiyati uning ob'ekti – san'at asaridir. Insoniyatning madaniy merosi asarlari badiiy shaklda aks ettirilgan haqiqatning barcha mavjud tasvirlarini o'z ichiga oladi. Badiiy muloqot jarayonida badiiy tasvirlarni shaxsiy ma'nolar tizimiga aylantirish sodir bo'ladi.

Shunday qilib, inson atrofdagi dunyo bilan, qabul qiluvchi (aloqa ishtirokchisi) esa boshqalar bilan yoki o'zi bilan (avtomatik aloqa) o'zaro ta'sir qiladi. Zero, badiiy asar voqelikni umumlashtirilgan aks ettirish vositasi, shaxsning tashqi yoki ichki dunyosida mavjud bo'lgan ma'lum bir hodisani modellashtirish vositasidir.

Ifodaning hissiy-tasvir shakli, uning mavhum-ramziy tili tufayli san'at shaxslarga asarlarning majoziy-semantik mazmunini ijodiy talqin qilish, dekodlash, dunyoga sub'ektiv munosabat ko'rsatish, o'z hissiyotlari va ongiga murojaat qilishda yordam beradi. Badiiy muloqot yordamchi funktsiyani bajaradi va hatto stressli sharoitlarda ham psixologik yordam harakatlarini bajarishga qodir.

Shunday qilib, badiiy aloqa dunyoqarashni kengaytirish, dunyoning badiiy rasmini ko'rish, shaxsning ichki dunyosini va ko'p madaniyatli makondagi munosabatlarni uyg'unlashtirish uchun kuchli manbaga ega.

Badiiy aloqa va san'at tili masalalari ko'plab olimlarning e'tiborini tortdi, jumladan C. Dahlhaus, F. Xodsoll, R. Jeykobson, Yu. Lotman, M. Kogon, M. Medushevskiy, M. Reybrouk, R. A. kumush, P. Smit, E. Tarasti va boshqalar. Badiiy muloqotning pedagogik konteksti hissiy-semantik maydonni (makonni) shakllantirishga imkon beradi, unda inson mavhum-ramziy badiiy tilni inson tomonidan qabul qilingan his-tuyg'ular va hissiyotlarning umumlashtirilgan tiliga tarjima qilish orqali badiiy asarlarni tushunishni o'rganadi.

Bu bunday makon ishtirokchilari o'qituvchilar va talabalarning o'zaro ta'sirida sodir bo'ladi. Bunday o'zaro hamkorlik va birgalikda yaratish asosida, ya'ni sinergetika platformasida amalga oshiriladi. Sinergetik effekt badiiy asarning hissiy rangli, sub'ektiv ravishda "boyitilgan" og'zaki-ijro etuvchi talqinini yaratish jarayonida ijrochilar va tinglovchilarni (o'qituvchilar va talabalarni) birgalikda yaratish natijasida yuzaga keladi. Shu nuqtai nazardan, qo'shma ijodiy harakatlar uchun platforma sinergiyaga aylanadi, bu sinergetik effekt yaratadi.

Bu ta'sir, keng ma'noda, uning qismlarining oddiy yig'indisidan kattaroq bir butun sifatida tushuntiriladi. Tilning ramziyligi va kontekstlarning xilma-xilligi asar va musiqaga uning badiiy-majoziy mazmunini talqin qilishning ko'pligini beradi. Badiiy ma'noni dekodlash-bu jamoaviy birgalikda yaratish jarayoni.

Bu jarayon ishtirokchilarning badiiy ongini to'ldiradi, o'zaro boyitadi, bo'lajak san'at o'qituvchilarining shaxsiy, kasbiy va ma'naviy rivojlanishiga yordam beradi. Har qanday murakkab tizim (bu badiiy ta'lim makonining hissiy-semantik sohasi) sinergetik potentsialni ochib berish nuqtai nazaridan ancha samarali ishlaydi, maqsadlarga erishish va tizimning o'zini boyitishni ta'minlaydigan kuchli manba.

Bu badiiy muloqotga xos bo'lgan potentsialdir. Va agar badiiy muloqotning nazariy jihatlari badiiy ta'lim tarixida muhim ilmiy rivojlanish darajasiga ega bo'lsa, badiiy muloqotning sinergetik salohiyati va uni badiiy ta'lim jarayonida amalga oshirish vositalari hali ham ilmiy umumlashtirish, nazariy asoslilik va identifikatsiyani talab qiladi. San'atdagi aloqa uning ijtimoiy tabiatini ochib berish deb ta'riflanadi.

Badiiy asar mazmunining chuqurligini faqat idrok etish, badiiy talqin qilish va yaratishning kommunikativ harakatlari jarayonida tushunish mumkin. Muallif kommunikativ aktda musiqani talqin qiladigan (og'zaki yoki ijro etuvchi shaklda) va qayta ko'rib chiqadigan oluvchilar bilan muloqot qilish orqali qatnashadi.

Ular go'yoki uni (musiqani) o'z tajribalari prizmasidan o'tkazib, ma'lum darajada muallifning tajribasini o'zlashtiradilar. Bunday tizimdagi musiqiy asar "hissiy o'qish", tushunish, tushunishni talab qiladigan o'ziga xos badiiy ifoda sifatida tavsiflanadi. Tilshunos Yu. Lekomtsev muloqotning barcha ishtirokchilari yaqin kodlar tizimi yoki estetik modellar bilan bog'lanishi kerakligini ta'kidladi. Badiiy muloqot jarayonida muallif qabul qiluvchiga, oluvchi esa muallifga ta'sir qiladi.

Ushbu bayonot K. Sallivanning tadqiqotida o'z aksini topgan: "rassomning tomoshabinlarning reaksiyalariga javob berish qobiliyati odatda san'at turi uchun ajralmas

hisoblanadi. Ba'zi san'at butunlay tomoshabinlarga va ularning harakatlariga bog'liq". Ko'rib turganimizdek, badiiy-kommunikativ harakat aloqa ishtirokchilarini o'zgartiradigan o'zaro ta'sir fonida sodir bo'ladi.

Ammo shuni ta'kidlashni istardikki, bunday transformatsion ta'sir san'at asariga, shuningdek, aloqa ishtirokchilarining o'ziga xos hissiy va intellektual reaksiyalari to'plami orqali badiiy ifodaning o'ziga (badiiy ma'lumotlarga) taalluqlidir. Bu reaksiyalar, o'z navbatida, ularning tayyorligiga, dekodlash tushunchasini shakllantirishga, badiiy tilni talqin qilish qobiliyatiga asoslanadi.

Xususan, bu talqinlarning noaniqligini yaratish qobiliyati bilan ajralib turadigan ramziy-mavhum tizimlar bo'lgan musiqa va raqs tiliga taalluqlidir. Badiiy aloqa ko'p o'lchovli kommunikativ harakatlar bilan tavsiflanadi. L. Stolovich badiiy o'zaro ta'sirning quyidagi turlarini to'g'ri aniqladi: muallifning o'zi bilan muloqoti, badiiy asarning oluvchi bilan muloqoti, qabul qiluvchilarning bir-biri bilan muloqoti va qabul qiluvchining o'zi bilan muloqoti badiiy asarga bo'lgan taassurotlar va reaksiyalar asosida.

Badiiy muloqotning introspektiv tomoni O. Zlotnik tomonidan o'rganilgan. Olimning ta'kidlashicha, badiiy asar bilan va o'zining ichki dunyosi bilan aloqa qilish asosida (badiiy taassurotlar va reaksiyalarni anglash orqali) inson o'zini o'zi bilish, o'z his-tuyg'ulari va ehtiyojlarini anglash jarayonlariga qo'shiladi.

O'zining ichki salohiyatini ochib berib, "inson o'zida ko'p narsalarni kundalik hayotda emas, balki san'at va musiqaga murojaat qilish orqali kashf etadi va shu bilan rassomni uyg'otadi va haqiqatdan yuqori ko'tariladi", deb ta'kidlaydi muallif.

Xulosa

Musiqa ta'limini o'qitishda sinergetik yondashuvni qo'llash orqali o'qituvchilar talabalar bilan rezonanslashadigan qiziqarli va dinamik o'quv tajribalarini yaratishi mumkin. Loyihaga asoslangan ta'lim, texnologiya integratsiyasi, o'quv rejalararo aloqalar, ishlash imkoniyatlari va tajriba asosida o'rganish yaxlit va keng qamrovli musiqa ta'limiga hissa qo'shadi. Doimiy kasbiy rivojlanish va hamkorlikda rejalashtirish orqali o'qituvchilar o'z o'quvchilarining turli ehtiyojlarini qondirish uchun o'zlarining o'qitish texnikasini ishlab chiqishlari va takomillashtirishlari mumkin, natijada musiqaga umrbod muhabbat va minnatdorchilikni tarbiyalaydilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Andreeva, D. A. (1973). *Man and society*. Leningrad.
2. Barash, L. A. (2017). *Artistic communication: yesterday, today, tomorrow*. Society: philosophy, history, culture, <https://doi.org/10.24158/fik.2017.6>.
3. Basin, Ye. Ya. (1999). *Art and communication (essays from the history of philosophical and aesthetic thought)*. Moscow.
4. Belova, N. K. (2019). *Synergetic approach as a methodological concept of music-pedagogical research*. Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, 3 (128), 134-142.

5. Corning, P. A. (2000). *The Synergism Hypothesis: the Concept of Synergy and its Role in the Evolution of Complex System*. *Journal of Social and Evolutionary System*, 21, 133-172.